

Stadsbehoudend vernieuwen of stadsvernieuwend behouden

Dito Abbad

Indien wij Willemstad willen vernieuwen, met behoud van het oude, wat is dan het behouden waard, wat en hoe mag er vernieuwd worden? De te behouden objecten zijn bekend. In formele zin ontstaat hieruit een lijst met monumenten. De te behouden stadsgezichten zijn ook bekend. Dat is in principe de gehele binnenstad.

Wat, hoe en hoever er vernieuwd mag worden zonder het behoudende element te verliezen is niet zo eenvoudig te bepalen. Daarvoor zou men te rade kunnen gaan bij de oude Curaçaose stedsbouw en architectuur, en haar evolutie tot het heden nagaan. Weldra ontstaat dan de vraag wat de verbanden zijn tussen de vroegere en de huidige uitingen hiervan. Anders gesteld kan deze vraag luiden: Welke invloeden gelden voor zowel de oude als de nieuwe Curaçaose architectuur en stedsbouw?

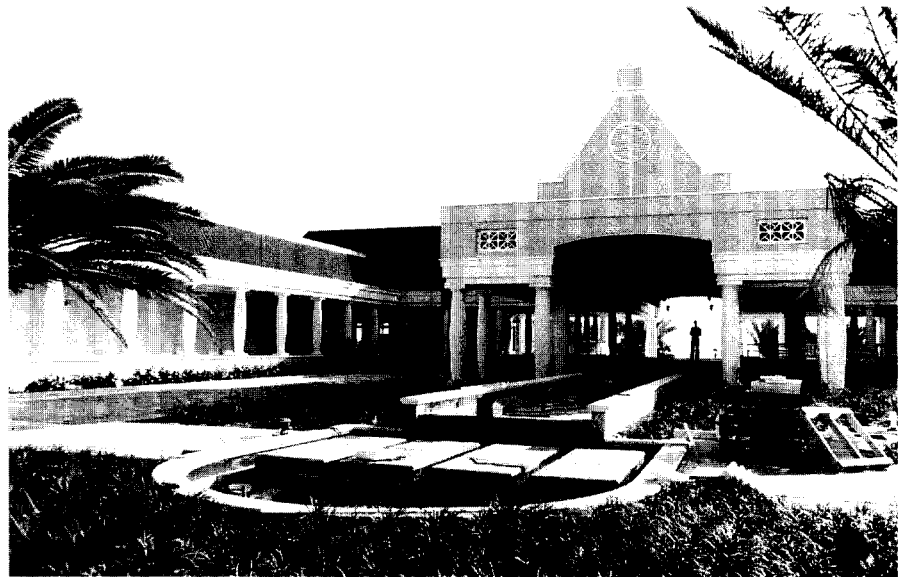
De oude en nieuwe architectuur

Laten we eerst de architectuur onder de loep nemen. Als de drie belangrijkste vormbepalende factoren kan men noemen de bouwinvloeden van buitenaf, het klimaat en de lokale materialensituatie.

We klagen erover dat de architectuur op Curaçao heden ten dage bloot staat aan zoveel verschillende invloeden en dat al deze invloeden zijn geïmporteerd. Dat is een terechte kritiek. Maar is dat eigenlijk wel het probleem? Immers, in de achttiende en negentiende eeuw stond het eiland ook al aan invloeden uit verschillende windstreken bloot. Elke etnische groep die het eiland betrad, bracht haar eigen bouwtradities mee. En ook toen uitte sociale welstand zich in het meegaan met het nieuwste van het nieuwste uit de toonaangevende metropolen.

Er zijn drie verschillen met de huidige situatie. Ten eerste is er het feit dat men vroeger niet de vrijheid had om het binnenklimaat met mechanische hulpmiddelen te conditioneren. Ten tweede was men veel meer dan nu gebonden aan lokaal verkrijgbare bouwstoffen en ten derde moest men het doen met de lokale bouw kennis.

Tegenwoordig kunnen wij het klimaat naar onze hand zetten, materialen uit alle uithoeken importeren, en de nieuwste bouwmethodes binnenbrengen met buitenlandse aannemers.¹

Afb. 1. Potsierlijke schaalproblemen. (Foto: F. Biervliet.)

De conclusie zou derhalve kunnen zijn dat er geen gemeenschappelijke invloeden zijn, die gelden voor zowel de oude als de nieuwe Curaçaose architectuur. Immers, de hedendaagse architectuur kan zich op de punten van klimaat en materiaalvoering vrijheden veroorloven die de oude bouwers niet kenden.

De conclusie zou bovendien kunnen zijn dat de Curaçaose bouwvormen altijd, en in sterke mate, van buitenaf beïnvloed zijn. De bepalende vectoren waren niet alleen het betreffende architectuurhistorische tijdvak, maar ook de geografische herkomst van de invloed. Het verschil binnen die overeenkomst is weer dat de vroegere bouwers hun meegeëmigreerde vormentaal beter wisten te integreren met klimaat en materiaal dan wij die ons zoveel vrijheden denken te kunnen veroorloven.

Voorts dient men te bedenken dat met name aan de klimatologische vrijheden een financieel en ecologisch prijskaartje hangt. In de huidige tijd van hoge energiekosten groeit dan ook de belangstelling en de bewondering voor de wijze waarop men vroeger het binnenklimaat wist te regelen. De invloed van het klimaat op het architectonisch ontwerp neemt de laatste tijd derhalve weer toe.

Het is in dit verband dat een kentering waarneembaar is. Mede onder invloed van de beginjaren tachtig ingezette 'herontdek-

king' van de oude, klimaatgerichte bouwvormen en -materialen, ontstaat een bredere belangstelling voor de oude Curaçaose vormentaal, en het toepassen hiervan in nieuwe bouwwerken. Met andere woorden, men grijpt terug naar de eigen architectuurhistorie.²

Nieuwbouw en architectuurhistorie

Aan de wijze waarop binnen de nieuwbouw wordt ingespeeld op de oude architectuur zijn drie stromingen te onderscheiden.

De eerste groep brengt bouwwerken voort die de kenmerkende elementen en ornamenten van de historische gevels imiteren. Daarbij worden echter, door de moderne constructietechnieken verblind, de schaalverhoudingen uit het oog verloren, met vaak potsierlijke effecten. In plaats van een goedbedoelde imitatie, ontstaat dan een onecht plaatje. In de woonwijken ontstaan mini-landhuizen met uit hun verband gerukte verhoudingen. Nieuwe winkelcentra worden ware openluchttoonkamers van de gevelarchitectuur van de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw.

Laten we deze stroming, die we een oprechte nostalgische drang niet kunnen ontzeggen, de 'imiterende stroming' noemen.

De tweede stroming staat de assimilatie van nieuwe gebouwen in het oude stadsgezicht voor ogen. Het uitgangspunt vormt steeds een van de oude bouwvormen. Deze wordt vrij nauwkeurig gevolgd. In de gevelindeling en de ornamentiek gaat men over tot stilistische oefeningen. Indien consequent doorgezet, kan het resultaat best aardig zijn. Maar ook hier ontstaat een schaalprobleem. De proporties van het gevelvlak volgen de oude ontwerpen, terwijl de totaalafmetingen ervan vaak aanzienlijk groter zijn. Daarnaast schuwt deze stroming het aanbreien van hedendaagse vormelementen niet, waarin bouwmaterialen worden verwerkt die naar het uiterlijk duidelijk van deze tijd zijn, zoals glazen bouwstenen. De functionele noodzaak om dergelijke aanbouswels 'modern' aan te kleden is onduidelijk. Kennelijk wil de ontwerper hiermee voorkomen dat zijn gebouw al te veel opgaat in het traditionele stadsbeeld. Het gevolg is een hybride mengsel dat verschillende gezichten heeft, en soms verwarrend kan werken. Denk de toevoegingen en de materiaaladaptaties weg en het gebouw had net zo goed een honderdtal jaren eerder ontworpen kunnen zijn. Als beweging die probeert de assimilatie te bereiken door de oude vormtaal aan te houden, en poogt deze te verrijken met hedendaagse elementen, kan men stellen dat hier sprake is van de 'vormhoudende stroming'.

De derde stroming streeft eveneens een assimilatie van oude en nieuwe vormen na. Het verschil zit in de manier waarop dit bereikt wordt. Men toont respect voor de schaal en vormtaal van de omgeving, maar handhaaft toch een eigentijdse identiteit. In wezen ontstaat een modern vormgegeven gebouw, maar het verband met de omgeving is onmiskenbaar. Een goed voorbeeld is de Openbare Bibliotheek van architect Janga. Het bewijst dat het mogelijk is om grote bouwvolumes terug te geleiden naar de maten van de omliggende oude bebouwing. De materiaaltoepassing is eerlijk: ieder tijdperk bouwt met de materialen die het zelf voortbrengt, of heeft geërfd vanwege gebleken functionaliteit. Het resultaat is een modern gebouw dat als goede nieuwe

Afb. 2. In moderne schaal bouwen met oude elementen: het Curoil-gebouw. (Foto: F. Biervliet.)

Afb. 3. Links de Openbare Bibliotheek van architect Janga, rechts het Curoil-gebouw. (Foto: D. Abbad.)

buur rekening houdt met de oude buurtbewoners, maar nu eenmaal zijn eigen karakter heeft.

Deze stroming versterkt de vitaliteit van de stad. Men wordt hier immers niet geconfronteerd met stukjes *Ersatz*-conformiteit, nee, zij toont zich in haar ware dynamiek: een stad in ontwikkeling, waar oud soms verdwijnt en in harmonie wordt vervangen door nieuw.

Met recht mag deze stroming zich de 'vernieuwende stroming' noemen.

Dan zijn er natuurlijk nog de ontwikkelingen in de binnenstad die zich aan vorm noch schaal wensen te storen, en ernstige visuele verschuivingen veroorzaken in het stadsbeeld. Daarover kan het commentaar kort zijn: die horen niet thuis in de binnenstad, en het is zelfs de vraag of ze op het eiland horen.

De authenticiteit van de binnenstad

De imiterende stroming is uit den boze. Als wij hiermee doorgaan, verlagen wij de authenticiteit van de oude binnenstad tot het niveau van een amateuristisch opgezet Disneyland. Men behoede ons voor de toeristische truc, zoals die op Aruba en Sint Maarten is toegepast.

De vormhoudende stroming heeft zijn nut op de gevoelige plekken in de binnenstad waar er bewust voor wordt gekozen de oorspronkelijke sfeer te reconstrueren. Deze stroming moet echter met terughoudendheid worden toegelaten. Het is niet de bedoeling om van Willemstad een openluchtmuseum te maken. Bij de bespreking van het binnenstadsbeleid wordt hier nader op teruggekomen.

De derde stroming, de vernieuwende, moet

meer kansen krijgen in het binnenstadsbeleid. Dit laatste zal dan in bepaalde opzichten geliberaliseerd moeten worden. Ook hier wordt op teruggekomen.

Tot zover, en binnen de gegunde ruimte, de stromingen in de hedendaagse architectuur.

Stedebouw

Voordat we onze aandacht verleggen naar het binnenstadsbeleid dienen eerst nog de karakteristieken van de Curaçaose stedebouw te worden bekeken.

Evenals bij de architectuur, speelt ook hier het klimaat een belangrijke rol. Met name voor de zon moet men buiten steeds beschutting zoeken. En wederom zijn het de oude oplossingen die beter inspelen op het klimaat. Lege open buitenruimten worden vermeden. De stegen bieden met hun smal en hoog profiel een verademende koelte, bewerkstelligd door de lange schaduwlijnen, en door de stuw effecten van de wind. De buitenmaterialen krijgen nauwelijks de kans om de zonnearmte te accumuleren, en het beetje dat wel geabsorbeerd wordt, wordt afgevoerd door de wind.

Heel anders is het met de moderne stedebouw gesteld. Nieuwbouwwijken kenmerken zich door een open, kale structuur. De zon valt van twee kanten aan: zowel direct, als weerkaatst door de harde bodem. Deze laatste warmt dan toch nog genoeg op om gedurende de dag en de vroege avonduren als een afgeleide warmtebron te fungeren. Ook wanneer de luchttemperatuur zelf draaglijk is, mede door het afkoelend effect van de wind, wordt men van alle kanten aangestraald. Pas als een wijk langere tijd bestaat, en rijkelijk van hoger opgaand groen voorzien is, wordt de bodem weer beschermd, en het microklimaat draaglijker.

Afb. 4. New Amsterdam Plaza, Sint Maarten: waar imitatie een toeristische truc wordt. (Foto: E. Kraai.)

Maar niet alleen de buitenwijken vallen ten prooi aan de 'open' stedenbouw. Ook in de binnenstad wordt de voetganger vaak geconfronteerd met grote onbeschutte vlaktes. Niet dat dit ingegeven is door de oorspronkelijke structuur. In het oude Willemstad bestonden geen grote pleinen, met uitzondering van het Wilhelminaplein dat meer als een plantsoen was opgezet, het Fort Amsterdam, het Brionplein, en het huidige Hendrikplein, waarvan de twee laatste een militaire achtergrond hadden. Zelfs kleinere pleinen als het Pietermaai-plein en het Gomezplein zijn pas ontstaan in de eerste helft van deze eeuw, als gevolg van kaalslag. In tegenstelling hiermee staat bijvoorbeeld de ontwikkeling van de busterminaal van Otrabanda, die zich als een open vlakte uitstrekt naast het brugviaduct, dat ook al een onbeschutte open voor door de stad trekt.

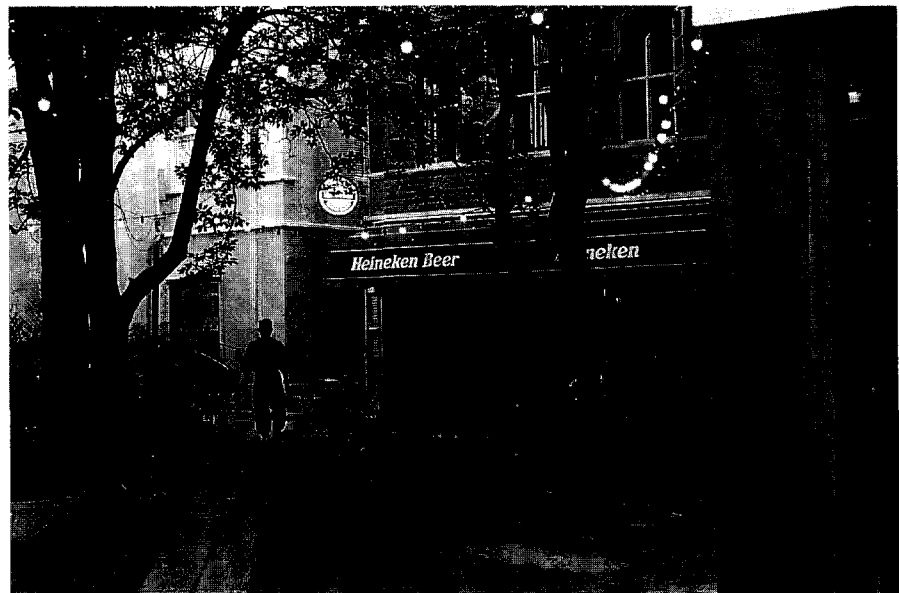
Stedenbouwkundig gezien, bestaat de binnenstad verder uit een ongeregeld allegaartje. Op een paar hoofdtracés na is er geen sprake geweest van de ontwikkeling van een visie. En zo deze er al is geweest, heeft men zich er niet veel aan gestoord. Gelukkig voor ons. Want daardoor kunnen we genieten van en leven in een binnenstad die nog alle kenmerken heeft van de stedelijke dynamiek die er het bestaansrecht aan heeft gegeven.³

Het binnenstadsbeleid

En nu dan, eindelijk, het binnenstadsbeleid. Dit beleid is het indringendst vastgelegd in de globale bestemmingsbepalingen van het Eilandelijk Ontwikkelingsplan Curaçao 1991, het EOP. Uit het conceptvoorontwerp kan men in kort bestek het volgende halen: Herstel, of vervangende nieuwbouw, moet

in principe het oorspronkelijke bouw- en stedenbouwkundig beeld handhaven. Bebouwingshoogtes moeten zich aanpassen, de gevelbreedtes eveneens. Verticale en horizontale geledingen worden voorgeschreven.

Tot zover bieden de regels ruimte voor interpretatie. Vervolgens wordt het verhaal evenwel erg detaillistisch. In eenduidige bewoordingen wordt gesteld dat ramen voorzien moeten worden van houten shutters of een roede-verdeling.⁴ Daken moeten uit schuine vlakken bestaan, en in een van de voorgeschreven dakkleuren rood, oranje of zwart worden afgewerkt. Vertaling: bouw de

Afb. 5. Vooral pleinen, de ontmoetingsknopen in het voetgangerstracé, dienen afdoende beschutting te bieden tegen de zon en de hitte. Kleinschaligheid is de manier dit te bereiken, getuige het tussenpleintje in de Keukenstraat. De schaduwvorming wordt hier bovendien versterkt door het bladerdek van de bomen die trouwens, evenals het pleintje, nauwelijks twintig jaar oud zijn. Het valt op dat dit het enige terras is in de binnenstad waar men niet onder een parasol hoeft te zitten. (Foto: D. Abbad.)

binnenstad vol met oude gebouwen, die liefst zoveel mogelijk op elkaar lijken qua gevelindeling en materiaalgebruik.

Zijn wij hiermee op de juiste weg? Denkelijk niet. De aantrekkelijkheid van het stadsbeeld van de twintigste eeuw wordt mede bepaald door de verscheidenheid aan vormen, afmetingen en verhoudingen die in de voorgaande eeuwen is ontstaan en toegegaan, of op zijn minst gedoogd. Wie kent niet de 'bruidstaart', die in de oorspronkelijke kleur groen nog steeds afsteekt tegen de geijkte gelen en roden van de burens. De charmante chaos die dit mooie woonhuis aan het einde van de Scharlooweg veroorzaakt door haar afwijkende dakvorm, geleiding en ornamentiek, zou nooit ontstaan zijn indien op basis van de voorliggende ontwerpvoorschriften een bouwaanvraag was ingediend. Wie weet wat het commentaar van de burens wel niet is geweest, toen dit vreemde doosvormige bouwsel werd opgetrokken. Toch staat het er, en beleven wij er nu veel kijkplezier aan.

Het stadsbeeld van de eenentwintigste eeuw

Ten aanzien van het binnenstadsbeleid wil ik de volgende overwegingen voorleggen.

In het blad *Industrieel ontwerpen* van juni-juli 1992 is een interessant artikel opgenomen over het functioneel inrichten van een gedoogzone voor prostituées in Eindhoven. Het artikel heet 'Licht op rood'⁵ en begint met de stelling: 'Een stad bouwt zichzelf, de taak van een ontwerper is het onderkennen van alle aanwezige elementen en het versterken of ondersteunen daarvan.'

Afb. 6. De 'bruidstaart'. De charmante chaos die dit mooie woonhuis aan het einde van de Scharloeweg veroorzaakt door haar afwijkende dakvorm, geleding en ornamentiek, zou nooit ontstaan zijn indien op basis van de voorliggende ontwerpvoorschriften een bouwwaanvraag was ingediend. (Foto: F. Biervliet.)

Parafaserend kan worden gesteld: Een stad vernieuwt zichzelf. De taak van de overheid is het toezien op een evenwichtige en sfeerhoudende ontwikkeling van de stedelijke functies, door de actieve bescherming van te behouden objecten en gezichten, en een stimulerende begeleiding van vernieuwende ontwikkelingen.

De binnenstedelijke vormgeving is een afgeleide van de stedelijke functies. De ontwikkeling van de functies bepaalt de inrichting van de binnenstad. Het functiepakket verandert voortdurend als gevolg van interne en externe invloeden. Verandering is in feite het enige constante gegeven in de stedelijke ontwikkeling. De snelheid waarmee de verandering zich voltrekt, is op zich weer variabel. Deze functionele dynamiek wordt weerspiegeld door het wisselende uiterlijk van de bebouwing, zowel individueel als in hun onderlinge samenhang. In ons streven om de oude sociaal-culturele, esthetische en visuele waarden van Willemstad te behouden, dienen wij te passen voor een ongewilde vitrine-sfeer als gevolg van het amechtig vasthouden aan een allesbevreuzend stadsbehoud, waar de hedendaagse functies en de bijbehorende infrastructuur zich in moeten wringen als in een historisch keurslijf.⁶ Het wegtrekken of wegblijven van deze functies als gevolg van zo'n vitrinebeleid zou de genadeslag kunnen betekenen, in plaats van de redding.

Teneinde hetgeen er al staat te kunnen behouden, zonder vernieuwingen uit te sluiten, zouden drie uitgangspunten moeten worden aangehouden:

- de bestaande monumentale gebouwen en de behoudenswaardige stadsgezichten zoveel mogelijk herstellen;
- de overige gebouwen handhaven als ruimtelijk bepaald in stedelijk opzicht;
- de bebouwingsvoorschriften dienen voor invulgebieden genuanceerder te worden samengesteld: op de visueel gevoelige plekken kan het vormhoudende principe worden toegepast, elders mag de vernieuwende stroming aan de gang.

Een ruimtelijke totaalvisie

Een integrale benadering van de ruimtelijke en functionele ontwikkeling van de binnenstad komt nog niet goed van de grond. In Otrabanda worden goedgekeurde stedenbouwkundige plannen reeds ter hand genomen, zonder dat er een structureel verband bestaat met de lopende planvorming voor de overige gebieden. Nodig is een globaal stedenbouwkundig plan, waarin een ruimtelijke totaalvisie is neergelegd.

Bij het bepalen van de functie-diversiteit en -dichtheid in de binnenstad wordt door de overheid het beleidspunt gehuldigd dat de woonfunctie als eerste prioriteit moet worden hersteld. Commerciële activiteiten dienen te worden gestimuleerd in overeenstemming met de polaire functie van de stad. Het uitgaansleven wordt geconcentreerd in een aantal duidelijk toegankelijke en herkenbare gebieden. Dit voorgestane beleid is zeer prijzenswaardig. Wat echter ontbreekt naast deze kwalitatieve beleidspunten, is een kwantitatieve limietbepaling. Met name op het gebied van commercie en horeca is vrijwel niets bekend over de marktomvang op het eiland, noch lokaal noch vanuit het aanzwellend toerisme. Boven de plannenmakerij hiervoor hangt dan ook het zwaard van de mogelijke 'overbeveiding' van het eiland als geheel. Een detailhandelonderzoek dat thans door een economisch adviesbureau in opdracht van de overheid wordt uitgevoerd zal volgens de opstellers maar zeer ten dele inzicht verschaffen.

Verkeersproblematiek

Aan de oplossing van de verkeersproblemen van de binnenstad, met name de toegankelijkheid voor het gemotoriseerd verkeer en de parkeerfunctie, dient veel meer energie te worden besteed.⁷ Het uitblijven van een globaal plan hiervoor bemoeilijkt de oplossing van problemen in de verschillende plandelen. Oplossingen moeten uiteraard creatief zijn, teneinde te voorkomen dat het parkeren de schaal van de binnenstad verkracht. Maar oplossingen moeten er komen.

Het principe van parkeerhoven in de binnengebieden achter de woningen en verkeersvrije stegen, zoals ontwikkeld in het stedenbouwkundig plan voor het Stegengebied, is hier een aanzet toe, maar blijkt helaas niet universeel toepasbaar.

Overheid en ontwikkelaars

Samenwerking met particuliere ontwikkelaars is onontbeerlijk. In de in 1982 in opdracht van de Stichting Monumentenzorg Curaçao afgeronde beleidsstudie voor de binnenstad⁸ is er reeds op gehamerd dat de

overheid het gigantisch proces van de stadsvernieuwing niet alleen aankan, noch financieel, noch organisatorisch. Afstemming op de privésector is noodzakelijk, om voldoende ontwikkelingskrachten te ontketen. Wat echter is nagelaten, achteraf gezien, is het uiten van een waarschuwing voor de overredingskracht van ontwikkelaars. Tegenover het ontwikkelingsgeweld blijken de overheidsplannen niet altijd stand te kunnen houden. De ad hoc-rukken die de voornemens van de ontwikkelaars geven aan het planproces van de overheid blijken de laatste tijd vormen aan te nemen die frustrerend kunnen werken voor het vaak delicate evenwicht van elementen die de sfeer in de binnenstad bepalen. Een voorbeeld: in de binnenruimte van een aantal stegen wordt een stadshotelletje gepland. De eertijds naar de steeg gerichte bebouwing wordt vervangen door nieuwbouw die georiënteerd wordt op de traditionele binnenruimte. De gevelwand is nu niet meer functioneel. De gesloten achterkant van het hotelletje wordt naar de steeg, en daarmee de stad, toegekeerd. De kleine badkameramen benadrukken juist die geslotenheid. En daarmee wordt een stuk authentieke binnenstad tot loos decor.

Dit stuk van de IJzerstraat dreigt nu een dode en in de avonduren donkere onderbreking te worden in wat volgens de overheidsplannen een continuüm van bruisend straat- en nachtleven had moeten worden. De planeconomen twijfelen nu aan de onverdeelde haalbaarheid van het stedenbouwkundig plan. Dit duidt erop dat de overheid zich geen sterke positie kan aanmeten in het ontwikkelingsspel van de binnenstad. Toch is het de overheid die moet waken over de sfeerbevoordevende ontwikkeling van de binnenstad.

Overheid en overleg

Het geïnstitutionaliseerd overleg over de binnenstad heeft onder de bezieling van het

Afb. 7. Hoek IJzerstraat/De Rouvilleweg: de stad de rug toekeren mag in de IJzerstraat. (Foto: F. Biervliet.)

Afb. 8. Inpraak in het binnenstadsbeleid...
(Foto: F. Biervliet)

Secretariaat Stadsvernieuwing geleid tot een verbetering van de onderlinge afstemming tussen de verschillende actoren in de besluitvorming. Overheidsdiensten, andere openbare lichamen zoals de volkshuisvestingsstichting FKP, en particuliere organisaties als de Stichting Monumentenzorg en de buurtorganisatie Plataforma Otrabanda, alsmede de externe adviseurs treffen elkaar regelmatig, met een beslissingsgerichte agenda.

Evenwel wordt de integrale gedachtengang herhaaldelijk doorbroken door onvoorwaardelijke stellingnames binnen de deelnemende overheidsdiensten, die dan als mee te nemen feiten ter tafel verschijnen, en boven de discussie blijken te staan. Deze manifesteren zich in de stedenbouwkundige plannen als moeilijk verklaarbare afwijkingen van de overeengekomen ontwerpuitgangspunten. Trouwens, ook hier schijnt soms de invloed van particuliere ontwikkelaars door, die bezig zijn om hun specifieke projectbelangen veilig te stellen.

Tot slot: bewonersparticipatie dient op een openen en directer wijze te geschieden. Voor het Stegen- en IJzerstraatgebied wordt een informatie-avond gehouden voor de bewoners 'after the fact'. Weliswaar neemt Plataforma Otrabanda als wijkorganisatie deel in het overleg in het projectteam, doch veel concrete informatie om te behandelen in de wijkvergaderingen is er niet. Toch schijnen de bewoners hier min of meer vrede mee te hebben. Of niet? De graffiti op een bouwval in de Langestraat spreekt in dit verband boekdelen. Wie de schoen past trekke hem aan.

Tevens moet men beseffen dat de bewoners niet alleen bij hun eigen woonkwartier moeten worden betrokken, maar ook bij de ontwikkeling van de overige, bovenbuurtse

wijkvoorzieningen. Trouwens, aangezien het hier de binnenstad betreft, blijkt het veld van belanghebbenden zich al gauw uit te breiden tot buiten de grenzen van het plangebied.⁹

Onderzoek

Bij wijze van afsluiting nog een boodschap voor de RUG. Universiteiten zijn centra van onderzoek en accumulatoren van kennis. De recente afstudeerders op Curaçaose onderwerpen hebben aan hun onderzoeksperiodes op de Antillen, naast aangename herinneringen, veel kennis overgehouden. Deze kennis ligt in Nederland opgeslagen middels scripties en andere overdrachtsvormen. De gegevens, inzichten en ervaringen kunnen wij in de relatief gegevensarme Antillen goed benutten. In een ideale situatie zou de kennis derhalve ook dáár beschikbaar en aanwendbaar moeten zijn. Het beschikbaar stellen is gemakkelijk genoeg: men deponereert een of meer exemplaren bij de bibliotheek van de Universiteit van de Nederlandse Antillen. Het aanwendbaar maken vraagt om iets meer inspanning. Naast het fysiek voorhanden zijn van de kennis, is een tweede vereiste derhalve, dat aan het bestaan en de inhoud van de studies bekendheid wordt gegeven. Wellicht is het het overwegen waard om hier een start mee te maken door de afgestudeerden die op het symposium 'Tussen airco en een mangoboom' hun werk gepresenteerd hebben, een beurs aan te bieden voor een tweeledige studie-opdracht: ten eerste het afronden van die punten die nog open zijn in hun scripties, en ten tweede het in actieve vorm overdragen van de kennis, op Curaçao, middels presentaties en begeleiding van derden. En dit moet gebeuren vlak na het afstuderen. Daarna raakt men verstrikt in werkverplichtingen en zakt de paraatheid van het onderwerp weg.

Noten

- 1 Schoolvoorbeeld waarin deze drie vrijheden zijn samengebracht is het Sonesta-hotel: een casinozaal waar men zich in een volledig afgesloten ijskoude grot van Alibaba waant; betontechnieken die leiden tot overspanningen die niet te rijmen zijn met de aangeplakte traditionele ornamentiek; geheel nieuwe materialen die een gevoel van vervreemding geven. Wat te denken van een als behaaglijk bedoelde diepe aluminium vensterbank, in de koude airco? Daar krijgt men letterlijk de rillingen van. Over het herscheppen van de behaaglijke atmosfeer van de oude architectuur gesproken.
- 2 Of hiermee de architectuur ook volwassen is geworden, is een andere vraag. Men vergeet niet dat de Antilliaanse generatie van architecten pas in de jaren zestig van deze eeuw is opgekomen. Feit is dat in de lokale cultuur nog nauwelijks een architectuurtraditie bestaat. Dit wordt weerspiegeld door het Papiamentu, dat nog steeds de uitdrukking kent '*pinta un edifisio*' (het 'tèkenen' van een gebouw). Het woord voor 'ontwerpen' is pas in de jaren zeventig ontleend aan de Spaanse taal, maar nog niet ingeburgerd. Nog steeds onthult de uitdrukking '*diseñá un kas*' dat men gedurende langere tijd in het buitenland is geweest.
- 3 Overigens weten wij nog steeds onvoldoende af van de processen die Willemstad hebben vormgegeven. Veel van wat nu aan stedenbouwkundig ontwerpwerk wordt gedaan, is gebaseerd op de morfologie van de binnenstad. Functionele processen die hieraan ten grondslag hebben gelegen zijn echter slechts ten dele af te leiden van de vorm die de binnenstad heeft aangenomen. Meer stedenbouwhistorisch onderzoek is gewenst.
- 4 Over deuren overigens geen woord.
- 5 Anke de Jong, 'Licht op rood', *Industrieel ontwerpen*, vol.VIII, juni-juli 1992.
- 6 In dat verband een geveugeld uitdrukking die leeft binnen de Caribbean Conservation Association sinds haar workshop op Curaçao in 1989: '...lest historical renovation ...[become]... hysterical renovation...'.¹
- 7 De dwingende eisen die de auto stelt aan de stad dienen niet te worden onderschat. Drie boven het Postmuseum in hartje Punda gelegen appartementen zijn nu, na ruim een jaar, nog steeds niet verhuurd. Alle kandidaten laten het afweten wanneer ze merken dat ze hun voertuig niet binnen het zichtveld van de woning kunnen parkeren. En hiermee is de eerste aanzet tot het wederom bewonen van Punda in feite mislukt.
- 8 PLAN'D2, *Monumentenzorg: beleid en praktijk, deel B*, Willemstad, 1981.
- 9 De ongelukkige wijze waarop men voornemens was de ontwikkeling van het Brionplein in handen te geven aan een Franse groep, zonder enige voorkennis van de gemeenschap, is een leerzaam voorbeeld. De algemene en heftige reacties tegen de Franse plannen om een groot deel van het plein te bebouwen met mediterrane hotelarchitectuur leidden destijds tot de eerste algemene, gerichte en georganiseerde burgeractie tegen een zo goed als beklonken overheidsbeslissing. Iets waar vroeger gelaten op gereageerd werd.